

VARIAČNÁ FORMA (Téma s variáciami)

- je najjednoduchší typ formy s evolučnými prvkami, v ktorom dochádza k vývoju a pretváraníu hudobného materiálu
- je to viacdielna forma, kde prvý diel uvádza hudobnú myšlienku v základnej podobe a nasledujúce diely ju rôznym spôsobom obmieňajú - variujú
- **téma** variácií býva pomerne jednoduchá, dobre variovateľná, môže mať stavbu vety, súvetia alebo malej formy; skladateľ môže tému skomponovať sám, ale obvykle ju preberie od iného skladateľa alebo z ľudovej tvorby (variácie na Mozartovu tému a pod.)
- vo variačnej forme prebieha jednota a kontrast súčasne

- schéma variácií:

veľké variácie:	A	A ¹	A ²	A ³	...
malé variácie:	a	a ¹	a ²	a ³	...
	téma	variácie			

- témou **veľkých variácií** je obvykle niektorá z malých foriem (= 1 veľký diel, napr. malá 2-dielna forma, malá 3-dielna forma a jej modifikácie)
- témou **malých variácií** je obvykle jedna veta (= 1 malý diel)

Variácie rozlišujeme:

1. podľa spôsobu práce s témou:

- ornamentálne** - vznikajú ozdobovaním témy; mení sa melodická a rytmická zložka, harmonická zložka ostáva rovnaká a charakter hlavnej témy ostáva v jednotlivých variáciách nezmenený (napr. skladateľ prenesie tému do iného hlasu, ozdobí ju melodickými tónmi a ozdobami, vznikne tak melodicko-rytmická komplikácia; môže použiť inú artikuláciu, legato, staccato, spôsob tvorenia tónov a pod.).
- charakterové (hlbkové)** - sú komplikovanejšie; zásadným spôsobom sa menia všetky zložky témy: melodická, rytmická aj harmonická; mení sa aj pôvodný charakter témy (napr. z veselej žartovnej témy sa stane smutná, melancholická; durovú tému skladateľ pretvorí na molovú; téma je podložená komplikovanou harmóniou atď.), niekedy býva téma na prvý pohľad nespoznateľná

2. podľa stavby:

- prísne** - presne dodržiajú stavebný pôdorys témy (ak bola téma vetou, tak aj variácia je veta), prísne variácie sa obyčajne viažu s ornamentálnymi variáciami
- voľné** - voľné variácie sú komponované nezávisle od stavby témy (majú rozdielnu stavbu v porovnaní s témou) a väčšinou sa viažu s variáciami charakterovými

Dramaturgia sledu variácií:

Jednotlivé variácie sú obvykle usporiadané tak, že **postupujú od jednoduchších k zložitejším**, ich náročnosť sa stupňuje. Jednotlivé variácie bývajú od seba oddelené, v romantizme a v modernej hudbe plynulo prechádzajú z jednej do druhej (napr. predpisom attacca; reťazovým prepojením - spoločný takt, prepojením vzniká reťaz viet; spojovacími úsekmi).

Pri veľkom počte bývajú zlučované do skupín, kde môžu vytvárať pocit trojdielnosti. Napr. po 6-tich variáciách prídu 2-3 s kontrastnou dynamikou, zjednodušenou harmóniou, odlišným charakterom, nastáva akoby zabrzdenie procesu vývoja témy; potom v ďalších variáciách nasleduje návrat k pôvodnému charakteru, pričom sa naďalej stupňuje napätie až k záveru.

Spôsoby ukončenia variačnej formy:

- najkomplikovanejšia, najvypätejšia, najnáročnejšia variácia**
- koda**, ktorá nastúpi po poslednej variácii (ak pripomína tému = tematická; ak nie = netematická)
- prísny alebo voľný návrat témy** (zaznie téma alebo jedna z prvých variácií štylisticky veľmi podobná téme)
- fúga**

Tonálny plán variácií: *kváča v 1 tónine, v neskorších obdobiach aj tonálne kontrasty*

Býva veľmi jednoduchý, väčšinou prebiehajú všetky variácie v jednej tónine (tonálna jednota), v romantizme a modernej hudbe sa uplatňujú aj tóninové kontrasty.

MODIFIKÁCIE VARIÁČNEJ FORMY

- Dvojité variácie:** skladateľ v nich striedavo spracúva dve rôzne témy
schéma: A B A¹ B¹ A² B² ...
a b a¹ b¹ a² b² ...
Pozn.: takýmto spôsobom je komponovaná 2. časť Osudovej symfónie od L. v. Beethovena
- Spätné / zrkadlové variácie:** postupujú od najkomplikovanejšej variácie cez jednoduchšie až k uvedeniu témy
schéma: A⁴ A³ A² A¹ A ...
Pozn.: Vincent d' Indy: symfonická báseň Istar
- Variácie bez témy:** ide o kuriózný postup, kedy sa téma nachádza obyčajne v rámci prvej variácie
- Kontrapunktické variácie (passacaglia, ciaccona):** historicky ide o dobové tance, ktoré sa v hudobnej literatúre objavujú od 16. storočia. Príznačné pre ne je, že využívajú variačný princíp iným spôsobom ako v štandardných variáciách. Variačný proces sa netýka témy, tá je zachovaná, variujú sa ostatné sprevádzajúce hlasy. Pri orchestrálnych skladbách sa variuje orchester a tému hrajú napr. violončelá a kontrabasy
- Parodické variácie:** každá variácia je paródia (napodobenie) štýlu iného skladateľa

VÝSKYT A POUŽITIE VARIÁCIÍ.

- ako samostatná skladba**, samostatný kompozičný druh inštrumentálnej a symfonickej hudby:
L. v. Beethoven: 32 variácií pre klavír
Antonín Dvořák: Symfonické variácie
Benjamin Britten: Variácie a fúga na Purcellovu tému
J.S. Bach: Goldbergove variácie
J. Brahms: Variácie na Haydnovu tému
P. I. Čajkovský: Rokokové variácie
Max Reger: Variácie na Mozartovu tému
- ako jedna časť** cyklickej formy, v sonátovom cykle alebo suitovom cykle:
L.v. Beethoven: Eroica, 4. časť
Osudová, 2. časť
10. klavírna sonáta, 2. časť
- ako jeden diel** veľkej zloženej formy, prípadne formy kombinovanej
- variačný model** majú aj niektoré **tance** (ľudové aj umelé, napr. P. I. Čajkovský: Kamarinskaja) a čiastočne aj **prekomponované strofické piesne**, kde je ústredná melódia podložená vždy novým sprievodom (napr. M. S. Trnavský: Zo srdca)